

מסורת הש"ס

- א. תוספתא חולין פ"ו ט. תוי"כ ויקרא יז, יג. ילק"ש תורה תקפה.
- ב. סוכה לג,א. ע"ז מז,א. תוספתא חולין פ"ו ז (חלק).
- ג. תוי"כ ויקרא יז, יג. (בשניונים).
- ד. שבת כב,א. תוספתא חולין פ"ו י (בשניונים). תוי"כ ויקרא יז, יג.
- ה. ב"ק צא,ב.
- ו. ראה סנהדרין לט,א.

גדרות

אפשר דשחט בחדא ומכסי בחדא יש בכתי"י ובמקורות: **אפשר דשחט בחדא ידא ומכסי בחדא** ידא ורבינו תם גרס: **אפשר דשחט להו בחדא ומכסי בחדא** וראה רמב"ן בעמוד הקודם.

שחט ולא כסה מנין שחייב לכסות שנאמר ואמר לבני ישראל בכתי"י ועוד: ומניין שאם שפך ולא כסה וראהו אחר שחייב לכסות ת"ל ואומר לבני ישראל.

אזהרה לכל בני ישראל בכתי"י ועוד: **אזהרה [זז] לבני ישראל** ויש במקורות: **מצוה זו על בני ישראל.**

מי ששפך הוא יכסנו בכתי"י: **מי ששפך הוא יכסה.**

מעשה באחד ששחט בכתי"י ובמקורות: **[זז]מעשה באחד ששפך.**

למאי נפקא מינה בכתי"י ועוד: **נפקא מינה.**

אי אמרת שכר מצוה אחת היא ואי אמרת שכר ברכה הוין ארבעים בכתי"י ועוד: **אי אמרת שכר מצוה חדא, שכר ברכה ארבעין [ז]** הוין. **הוא מינא** כן הוא בכתי"י, ובדפוסיים שונה על הצנור ל: **הוא צדוקי** וכן לחלו.

ורוחים: **הכי השתא** [כך אתה משווה]? **התם** [שם] במעשה בתלמידי רב — **משתא וברוכי בהדי הדדי** [לשתות ולברך ביחד] **לא אפשר**, ולכן, משעה שזימנו עצמם לברך, נתנו דעתם שלא לשתות יותר. אבל **הכא** [כאן], כששחט חיה, והוא רוצה לשחוט עוף, כשהוא מכסה את דם החיה אינו מסיח דעתו מן השחיטה, שהרי **אפשר דשחט בחדא, ומכסי בחדא** [שישחוט ביד אחת, ויכסה ביד אחת].

א משנה שחט חיה או עוף ולא כסה את הדם בעפר, וראהו אחר — **חייב האחר לכסות. כסהו ונתגלה** — **פטור מלכסות. כסהו הרוח** — **חייב לכסות.**

ב גמרא תנו רבנן [שנו חכמים]:

"ושפך וכסה" ("ושפך את דמו וכסהו בעפר", ויקרא יז, יג), ודברים אלו שנאמרו ברצף אחד מלמדים כי מי ששפך כלומר, שחט את החיה או העוף — מצוה שיכסה את דמו. שחט ולא כסה, וראהו אחר, מנין שחייב לכסות? שנאמר באותה פרשה: "ואומר לבני ישראל" (שם יד) — אזהרה לכל בני ישראל. ומעיהם תניא אידך [שנויה ברייתא אחרת] על כתוב זה: "ושפך וכסה", במה ששפך — בו יכסה, כלומר בידו, או בסכין, שלא יכסנו ברגל, כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו. וכן תניא אידך [שנויה ברייתא אחרת]: "ושפך וכסה", מי ששפך — הוא יכסנו. מעשה באחד ששחט חיה או עוף, וקדם חבירו וכסה, וחייבו רבן גמליאל ליתן לו עשרה זהובים. איבעיא להו [נשאלה להם]: האם עשרה זהובים אלה הם שכר מצוה שגזל ממנו, או שכר ברכה, ברכת מינה [מה יוצא ממנה] משאלה זו למעשה — לברכת המזון, אי אמרת [אם אתה אומר] שכר מצוה חייבו רבי — אחת היא, ואי אמרת [ואם אתה אומר] שכר ברכה — של ברכת המזון הוין [הריהו] שוות ארבעים זהובים. מאי [מה] התשובה? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] ממה שמסופר שאמר ליה [לן] **ההוא מינא** [אותו מין, כופר] **לרבי בקינטור: מי שיצר הרים לא ברא רוח,**

כדאמר ב"הקומץ רבה" (מנחות לו,א) דעבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי בשחיטה, אי בעי שחט אי בעי שביק ליה. ומכל מקום, נראה דאיסורא הוא להביא עצמו לידי לחזור ולברך, כדמוכח בפרק "אלו נאמרין" (סוטה מא,א) דתנן: נוטל ספר תורה וקורא בו "אחרי מות" ו"אך בעשור", ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. ופריך בגמרא: ונייתי ספר תורה וניקרי ביה! ומשני ריש לקיש: משום ברכה שאינה צריכה. ונראה, היכא דצריך לחזור ולברך, כגון שהסיה דעתו מלשחוט — שצריך לכסות קודם מה שכבר שחט. דהא אשכחן רבי יהודה שמצריך לכסות בין חיה לעוף, אף על פי שאין צריך לחזור ולברך.

וחייבו רבן גמליאל ליתן עשרה זהובים — ולא היה יכול לפטור עצמו במה שהיה נותן לו עוף אחר לשחוט, דזאת מצוה אחרת היא, ומצוה ראשונה הלכה לה, והוי מעוות לא יוכל לתקן. ומיהו, לא דיינינן השתא ליחייב עשרה זהובים, דבמלתא דלית בה חסרון כיס לא עבדינן שליחותיהו, כדאמר ב"החובלי" (בבא קמא פד,ב). ואחד שעמד במקום חבירו לקרוא בתורה — פטור בלאו האי טעמא, ואפילו תפס מפקטן מיניה, משום דכולם חייבים בקריאת התורה. וכן פירש רבינו יצחק בן אשר. ואפילו עמד במקום כהן, דהא דדרשינן (נדרים סב,א): "וקדשתו" — לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון, אסמכתא היא.

עיונים

משתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר יש שהבינו את הדברים כפשטם, שכל שנתחייב לעשות מצוה אחת, ואינו יכול באותה עשה להמשיך באותו ענין שהוא עוסק בו — צריך לחזור ולברך עליו (ראה בתוס'). ומכאן למד הר"ף שיש לחזור ולברך על כל אחת מארבע הכסות בליל הסדר. ובתוס' כי אין הכוונה כפשטם של דברים, שאינו יכול לעשות את שני דברים באותה עשה, שדבר זה כשלעצמו אינו מהוה הפסק לגבי השתיה. אלא רק אם מדובר גם בגמר ענין, שכיון שאמרו "הב לברך" — הרי זה גמר אכילה. ורש"י כתב כי הקובע כאן הוא הסחת הדעת ממה שעוסקים בו, שכיון שאינו יכול לעשות את שני הדברים כאחד — הסיה את דעתו מלשחוט. מה שאין כן בשחיטה וכיסוי, שם השוחט אינו מסיח דעתו מן השחיטה, שהרי אפילו בשעת כיסוי הדם עצמו יכול לשחוט. **שלא יהיו מצות בזויות עליו** ובתוספתא (פ"ו ז) נאמרה לשון אחרת — שאין עושין את המצוות ארעי.

וחייבו רבן גמליאל ליתן לו עשרה זהובים מובן כי אין מדובר בשוויה של המצוה עצמה, אלא בצער שנגרם לאדם שלא עשאה (חת"ס). ומעין קנס הוא שהטיל רבן גמליאל על אותו אדם. וראשונים נחלקו במהות חיוב זה (ראה רמב"ם ורש"י) יש שהבינו כי מדובר בקנס קצוב, לכל מי שחוטף מצוה המוטלת על חבירו. אבל יש שהבינו כי מדובר בפיצוי ממוני, ולפי זה הקנס משתנה לפי ראות עיני הדיינים (כגון שאם הוא איש שמדקדק בקיום מצוות יוסיפו על הסכום, או אם המצוה כרוכה בטרחא יפחתו. סמ"ע). יש ראשונים שהיו סבורים שבמקום לשלם עשרה זהובים יכול אדם לתת לחבירו לעשות מצוה אחרת, כגון לתת לו עוף לשחוט. אבל בתוס' כתבו כי זו מצוה אחרת היא, והמצוה הראשונה הלכה לה, והרי זה בכלל "מעוות לא יוכל לתקן". וכתבו ראשונים (תוס' ועוד) כי בין כך ובין כך אין בית דין קונסים כן בזמננו, הואיל ובזמן הזה אין אנו דנים דיני קנסות, שבטלה הסמיכה. ואפילו אם מדובר בחיוב ממון אין גובים אותו, מפני שלא חיסרו ממון, ונתנו לכך חכמים דין קנס (ראה ב"ק פד,ב). **שכר מצוה או שכר ברכה** אף שמן הסוגיה כאן משמע שעשרה זהובים הם שכר הברכה, מן הסוגיה במסכת בבא קמא (צא,ב) משמע ששכר המצוה עצמה בלא ברכה הוא עשרה זהובים. ושאלו בתוס' (שם): אם כן, שכר המצוה להיכן הלך? וכתבו כי באמת שכר המצוה והברכה שלה אחד הוא, שאין אותה ברכה קיימת ללא המצוה. ונמצא לפי זה, כי מה שאמר כאן ששכר הברכה הוא עשרה זהובים, כונתו — אפילו שכר ברכה לעצמה.

מישתא וברוכי בהדי לא אפשר — הלך, כי אמר "הג ליניין" — נתנו דעתם לפסוק מלשמות. אבל זה, אף על פי שיועד שיכסה דם ראשון — לא הסיה דעתו מן השחיטה, וכל שעתא זמן שחיטה היא לו, אפילו נשעת כסוי אפשר דשחט צמדא ידיה ומכסי צמדא ידיה.

גמרא ואומר לבני ישראל — נפרשת כסוי הוא. במה ששפך — נדו. שלא יכסנו ברגל — גרסינן. ליתן לו — מפני שהפסידו שכר. ולקמן נעי: שכר מנות מעשה או שכר הנרכה. ברכת המזון — ארבע זרכות הן, ואיכא ארבעים זהובים. ואי צמר מנזה אולת כו' מדל מנזה היא.

תוספות

משתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר — מכאן היה אומר הרב רבינו יוס טוב, שאם עמד מאכילתו והתפלל, כשחזר ובא לאכול — צריך לברך ברכת המזון ולטול ידיו ולברך "המוציא", משום דמיכל וצלווי בהדי הדדי לא אפשר. ואין נראה, דלא דמי כלל, משום דהכא "הב ונברך" הוי גמר דבר, והוי הפסק. וכן כסוי, אי לא דאפשר בהדי הדדי. אבל תפלה לא הוי גמר לסעודה, דאטו אם בירך בסעודה על הרעמים או אפילו "בורא פרי הגפן", יצטרך ליטול ידיו ולברך "המוציא", משום דמיכל וברוכי בהדי הדדי לא אפשר! ובהדיא אמרינן ב"ערבי פסחים" (פסחים קב,א) דאם הניחו מקצת חבירים ועקרו רגליהו לילך לבית הכנסת, כשהם חוזרין — אין טעונין ברכה לא למפרע ולא לכתחלה, אף על פי שהתפללו בנתיים.

ומכסי בחדא ידא — יש להסתפק, אם סח בין שחיטה לשחיטה אם צריך לחזור ולברך. כמו גבי תפילין, דאם סח בין תפילין לתפילין, דמברך שתיים לרש"י — "להניח" על של יד, ו"יעל מצות" על של ראש, ולדברי רבינו תם מברך על של ראש שתיים. או שמא אין צריך לחזור ולברך, כמו באמצע סעודה, שיכול לדבר ואין צריך לחזור ולברך "המוציא". ומיהו, אם אומר מענין שחיטה, כמו "תביא עוף לשחוט" או "הסכין" — פשיטא דאין צריך לחזור ולברך, כמו (ברכות מא,א) "טול ברוך" "גביל לתוריי". ואם צריך לחזור ולברך כמו בתפילין, אז אסור לדבר בין שחיטה לשחיטה, כמו בתפילין ואין ראייה מתפילין, דהתם היא מצוה אחת ואין לו להפסיק, אבל בשחיטה, אי בעי שחט אי בעי שביק ליה. ומכל מקום, נראה דאיסורא הוא להביא עצמו לידי לחזור ולברך, כדמוכח בפרק "אלו נאמרין" (סוטה מא,א) דתנן: נוטל ספר תורה וקורא בו "אחרי מות" ו"אך בעשור", ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. ופריך בגמרא: ונייתי ספר תורה וניקרי ביה! ומשני ריש לקיש: משום ברכה שאינה צריכה. ונראה, היכא דצריך לחזור ולברך, כגון שהסיה דעתו מלשחוט — שצריך לכסות קודם מה שכבר שחט. דהא אשכחן רבי יהודה שמצריך לכסות בין חיה לעוף, אף על פי שאין צריך לחזור ולברך.

וחייבו רבן גמליאל ליתן עשרה זהובים — ולא היה יכול לפטור עצמו במה שהיה נותן לו עוף אחר לשחוט, דזאת מצוה אחרת היא, ומצוה ראשונה הלכה לה, והוי מעוות לא יוכל לתקן. ומיהו, לא דיינינן השתא ליחייב עשרה זהובים, דבמלתא דלית בה חסרון כיס לא עבדינן שליחותיהו, כדאמר ב"החובלי" (בבא קמא פד,ב). ואחד שעמד במקום חבירו לקרוא בתורה — פטור בלאו האי טעמא, ואפילו תפס מפקטן מיניה, משום דכולם חייבים בקריאת התורה. וכן פירש רבינו יצחק בן אשר. ואפילו עמד במקום כהן, דהא דדרשינן (נדרים סב,א): "וקדשתו" — לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון, אסמכתא היא.

נפקא מינה לברכת המזון וכו' לכאורה, לא בארבעים זהובים מדובר, אלא בחמישים זהובים, שהרי המברך מברך גם "בורא פרי הגפן" על הכוס של ברכת המזון. וצריך לומר שרבי סבור כמי שאומר (פסחים קג,ב) שאין מברכים על כוס זו, אלא יוצא בברכה על הכוס שבתוך הסעודה (תוס'). יש שכתבו כי על ברכת הגפן אינו משלם, שהיא ככל ברכת הנהנין, אלא דווקא על ברכה חשובה, כמו ארבע הברכות של ברכת המזון, שהן ברכות שבח, וטעונות כוס (ברש"י כתי"י). יש שכתבו כי דווקא בברכות שהן עצמן מצוה מדובר כאן, שיש מצוה המוטלת על האדם, ואחר חוץ אותה ממנו. אבל ברכת הנהנין אינה באה אלא להתיר לו לאדם ליהנות מן העולם (תוס' הרי"ד פסחים קג,ב). וראה עוד ש"ך ופת"ש ח"י"מ סימן שפב.

מי שיצר הרים לא ברא רוח וכו' ה' צבאות שמו כמו במקומות אחרים, המינים (ומדובר בבטיח כללי, לסוגים שונים של כופרים ופורשים מן התורה, ובכללם הנוצרים) היו בקיאים במקרא, וניסו להביא ראיות לדבריהם מן הכתובים, להראות שתפיסת העולם שלהם מעוגנת במקראות. ואף כאן מדובר בתפיסה של שניות וריבוי באלקות, על דרך ההבחנה בין אלהי היום ואלהי הלילה (וראה גליון ש"ס לרע"א). ור' אליהו מפרוץ כתב כי משום כך תיקנו חכמים בסוף ברכת מעריב מעריבם, לומר "ה' צבאות שמו" (ריטב"א).

אורה ההלכה **שחט ולא כסה וראהו אחר** השוחט ולא כיסה את הדם וראהו אחר — חייב לכסות. ואם כיסהו ונתגלה — פטור מלכסות. כיסתה הרוח את הדם, וחזר ונתגלה — חייב לכסות. כמשהו, ובפירושו ר' יוחנן בגמרא שאין דיחוי אצל מצוות. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ד ה"ז והט"ו. שו"ע יו"ד כח, ח. שם כח, יא).

שלא יכסנו ברגל המכסה את הדם יכסה בידו או בסכין או בכלי אחר, ולא יכסה ברגלו שלא ינהג מנהג בזיון ויהיו המצוות בזויות עליו. כברייתא בגמרא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ד ה"טז. שו"ע יו"ד כח, ח).

וחייבו רבן גמליאל ליתן לו עשרה זהובים השוחט חיה או עוף ובא אחר וכיסה את הדם שלא מדעת השוחט — חייב המכסה לשלם לשוחט כפי ראות עיני הדיינים. ויש אומרים שנותן קנס קצוב של עשרה זהובים. כדעת רבן גמליאל. וכתבו הראשונים כי בזמן הזה אין גובים תשלום זה, ומכל מקום אם קדם השוחט ותפס ממון — אין מוציאים אותו מידו. (רמב"ם ספר נויקין הלכות חובל ומזיק פ"ז ה"ז. שו"ע ח"י"מ שפב, א).

ה' צבאות שמו – אלמא חלא הוא דנראינהו. נקוט לי זימנא – מן לי זמן. כי הוה בעי – רבי מינך, כשהיה רבי רוצה לטעוד. אמרו ליה – בני צימיה: ההוא מינא שקצעת לו זמן קאי אצנא. אמר – רבי על עלמו נסעודמי נומנין מרה. לבסוף –

ומי שברא רוח לא יצר הרים, דכתיב [שנאמר]: "כי הנה יוצר הרים ובורא רוח" (עמוס ד, יג), הרי שיש יוצר ויש בורא! אמר ליה [לרבי]: שוטה, שפיל לסיפיה דקרא [רד], המשך לסופו של הכתוב, שנאמר: "ה' אלהי צבאות שמו", שהוא גם היוצר וגם הבורא. אמר ליה [לרבי] אותו מין: נקוט לי זימנא תלתא יומי ומהדרנא לך תיובתא [תן לי זמן שלושה ימים ואחזיר לך תשובה]. יתיב רבי תלת תעניתא [ישב רבי שלוש תעניות], באותם שלושה ימים, כדי שלא ימצא לו אותו מין תשובה, שלא יהיה בכך חילול שם שמים. כי הוה קא בעי מיברך [כאשר עברו אותם שלושה ימים, והיה רוצה רבי לטעוד], אמרו ליה [לרבי]: מינא קאי אבכא [מין עומד בשער]. אמר רבי על עצמו את הפסוק: "ויתנו בברותי רוח (עשב מר) ולצמאי ישקוני חומץ" (תהלים סט, כב), כלומר, נותנים דבר מר לטעודתי. אמר ליה [לרבי] המין שעמד בפתח: רבי, מבשר טובות אני לך, לא מצא תשובה אויבך, ונפל (הפיל עצמו) מן הגג ומת. אמר לו רבי: הואיל ובישרת לי בשורה טובה, רצונך שתסעוד אצלי? אמר לו: הן. לאחר שאכלו אתה שוטה, או ארבעים זהובים אתה נוטל? אמר לו: כוס של ברכה שוטה, או ארבעים זהובים אתה נוטל? אמר לו: כוס של ברכה אני אברך? אמר לו: כוס של ברכה אני שוטה. יצתה בת קול ואמרה: כוס של ברכה ישוה ארבעים זהובים. אמר רבי יצחק: עדיין ישנה לאותה משפחה של אותו מין שבישר לו את הבשורה, בין גדולי רומי, וקוראין אותה משפחת בר לויאנוס.

ומי שברא רוח לא יצר הרים, דכתיב [שנאמר]: "כי הנה יוצר הרים ובורא רוח" (עמוס ד, יג), הרי שיש יוצר ויש בורא! אמר ליה [לרבי]: שוטה, שפיל לסיפיה דקרא [רד], המשך לסופו של הכתוב, שנאמר: "ה' אלהי צבאות שמו", שהוא גם היוצר וגם הבורא. אמר ליה [לרבי] אותו מין: נקוט לי זימנא תלתא יומי ומהדרנא לך תיובתא [תן לי זמן שלושה ימים ואחזיר לך תשובה]. יתיב רבי תלת תעניתא [ישב רבי שלוש תעניות], באותם שלושה ימים, כדי שלא ימצא לו אותו מין תשובה, שלא יהיה בכך חילול שם שמים. כי הוה קא בעי מיברך [כאשר עברו אותם שלושה ימים, והיה רוצה רבי לטעוד], אמרו ליה [לרבי]: מינא קאי אבכא [מין עומד בשער]. אמר רבי על עצמו את הפסוק: "ויתנו בברותי רוח (עשב מר) ולצמאי ישקוני חומץ" (תהלים סט, כב), כלומר, נותנים דבר מר לטעודתי. אמר ליה [לרבי] המין שעמד בפתח: רבי, מבשר טובות אני לך, לא מצא תשובה אויבך, ונפל (הפיל עצמו) מן הגג ומת. אמר לו רבי: הואיל ובישרת לי בשורה טובה, רצונך שתסעוד אצלי? אמר לו: הן. לאחר שאכלו אתה שוטה, או ארבעים זהובים אתה נוטל? אמר לו: כוס של ברכה שוטה, או ארבעים זהובים אתה נוטל? אמר לו: כוס של ברכה אני אברך? אמר לו: כוס של ברכה אני שוטה. יצתה בת קול ואמרה: כוס של ברכה ישוה ארבעים זהובים. אמר רבי יצחק: עדיין ישנה לאותה משפחה של אותו מין שבישר לו את הבשורה, בין גדולי רומי, וקוראין אותה משפחת בר לויאנוס.

שנינו במשנה: כסהו ונתגלה – חייב לכסות. אמר ליה [לרבי] רב אחא בריה [בנו] של רבא לרב אשי: מאי שנא [במה שונה הדבר] מהשבת אבדה, שאמר מר [החכם]: מה שנאמר "השב תשיבם" (דברים כב, א) "השב" – אפילו מאה פעמים? אמר ליה [לרבי]: התם לא כתיב מיעוטא [שם לא נאמרה לשון מיעוט], הכא, כתיב מיעוטא [כאן נאמרה לשון מיעוט] "וכסהו" כלומר, כסה אותו, כיסוי זה ולא יותר.

שנינו במשנה: כסהו הרוח – חייב לכסות. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שחזר ונתגלה לאחר שכיסהו הרוח. אבל לא חזר ונתגלה – פטור מלכסות. ושואלים: וכי [וכאשר] חזר ונתגלה מאי הוי [מה בכך]? הא אידחי ליה [הרי כבר נדחה] ממצות הכיסוי שכיסהו הרוח! אמר רב פפא, זאת אומרת: אין מושג דיחוי שייך אצל מצות, וכיון שנתחייב הדם בכיסוי – לא נדחתה ממנו המצוה, ואם נתגלה – עומדת בעינה המצוה לכסותו. ושואלים: ואם כסהו הרוח ולא נתגלה, מדוע פטור מלכסות? ומאי שנא מהא דתניא [ובמה שונה הדבר] מן ששנויה בברייתא: השוחט חיה או עוף ונבלע דם בקרקע – חייב לכסות? ומשייכים: התם [שם מדובר] כשרשומו של הדם ניכר בקרקע, שלא נבלע לגמרי.

ה משנה דם חיה או עוף שנתערב במים, אם יש בו מראית דם בתערובת – חייב לכסות. נתערב הדם ביין שהוא אדום – רואין אותו את היין כאילו הוא מים, ואם בכמות כזו של מים היתה מראית דם – חייב לכסות. נתערב דם החיה או העוף בדם הבהמה

משיקו במים, וטהור ממה נפשך, אי רובא מיא נינהו – סלקא, ואי משום מיעוטא דמים דבציר – בטלי ברובא. וקאמר רב דימי בשם

אורה ההלכה השב אפילו מאה פעמים המחויר בהמת אבדה וחזרה וברחה אפילו מאה פעמים – חייב להחזירה. כגמרא. (רמב"ם ספר נזיקין הלכות גוילה ואבדה פ"א ה"ד. שו"ע ח"מ רסז, ב.) השוחט ונבלע דם בקרקע השוחט ונבלע הדם בקרקע, אם רשומו ניכר – חייב לכסות. כגמרא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ד ה"ט. שו"ע יו"ד כח, ז.) דם שנתערב במים דם שנתערב במים: אם יש בו מראה דם – חייב לכסות, ואם לא – פטור מלכסות. נתערב הדם ביין או בדם בהמה – רואים את היין ודם הבהמה כאילו הם מים, ואם בכמות זו של מים לא היה מראה הדם בטל – חייב לכסות. כדעת חכמים במשנה. (רמב"ם הלכות שחיטה פ"ד ה"ו. שו"ע יו"ד כח, יב–יג.)

ד "כסהו הרוח". אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שחזר ונתגלה, אבל לא חזר ונתגלה – פטור מלכסות. וכי חזר ונתגלה מאי הוי? הא אידחי ליה! אמר רב פפא, זאת אומרת: אין דיחוי אצל מצות. ומאי שנא מהא דתניא: השוחט ונבלע דם בקרקע – חייב לכסות? – התם כשרשומו ניכר.

ה משנה דם שנתערב במים, אם יש בו מראית דם – חייב לכסות. נתערב ביין – רואין אותו כאילו הוא מים. נתערב בדם הבהמה

כדפירש בקונטרס. והקשה הרב רבינו שמואל מורדוין: דפרק "הקומץ רבה" (מנחות כב, א) מפרש טעמא דרבנן ורבי יהודה, מדכתיב: "ולקח מדם הפר ומדם השעיר", גלוי וידוע שדם הפר מרובה מדם השעיר, מכאן לעולין שאין מבטלין זה את זה. ורבי יהודה אומר: מכאן למין במינו שאינו בטל. והשתא, היכי מוכח: דאפילו מבטלין עולין זה את זה, ומין במינו בטל – הכא לא בטיל, שאפילו היה דם הפר היה ניכר אדמומית דם השעיר! ויש לומר: דאם דם הפר היה מים – לא יהיה בדם השעיר מראית דם גמור, אלא יהיה דיהה מראהו ובטל. כדאמרין בפרק "התערובות" (זבחים עח, ב). דלי שיש בתוכו יין לבן וחלב, רבי יהודה אומר: רואין לין וחלב כאילו יין אדום, ואם דיהה מראהו (כשר. אבל) דם לתוך מים – ראשון ראשון בטל. והכי נמי אמרין בפרק חמשי דעבודה זרה (עג, א): כי אתא רב דימי, אמר רבי יוחנן: המערה יין נסך מחבית לבור, אפילו כל היום כולו – ראשון ראשון בטל. ובפרק בתרא דנדה (עא, ב) גבי דם תבוסה, היכא דפסק, שאין הולך בלא הפסק, אמרין: ראשון ראשון בטל. וקשיא, דאמר בפרק "הלוקח בהמה" (בכורות כב, א): הלוקח ציר מעם הארץ – רובא ציר נינהו – ציר לאו בר קבולי טומאה הוא, ואי משום

משנה נתרעב ביין – שהוא תלוס, ואין מראה הדם ניכר בו. רואין אותו – יין, כאילו הוא מים, ואם היה מראית דם ניכר צמיס כשיעור הזה – חייב לכסות. נתערב בדם הבהמה – ללא צר כסוי הוא, ורובו דם צהמה.

תוספות

או ארבעים זהובים אתה נוטל – שתיה לא שייכא לשכר ברכה. אלא היה רוצה לסלקו מברכת המזון, לפי שהיה מין. ואם תאמר: או חמשים זהובים הוה ליה למימר, דהא איכא ברכת "בורא פרי הגפן" שלאחר ברכת המזון! ויש לומר: דסבר כמאן דאמר ב"ערבי פסחים" (פסחים קג, ב) ושם ד"ה לאו דאין צריך לברך אכסא דברכתא, אלא אכסא קמא ותו לא.

רואין אותו כאילו הוא מים – בפרק "התערובות" (זבחים עח, ב) אמר דלאו רואין לדם קדשים קאמר, אלא רואין לין ולדם בהמה וניה קאמר, דרואין כאילו הוא מים, כדפירש בקונטרס. והקשה הרב רבינו שמואל מורדוין: דפרק "הקומץ רבה" (מנחות כב, א) מפרש טעמא דרבנן ורבי יהודה, מדכתיב: "ולקח מדם הפר ומדם השעיר", גלוי וידוע שדם הפר מרובה מדם השעיר, מכאן לעולין שאין מבטלין זה את זה. ורבי יהודה אומר: מכאן למין במינו שאינו בטל. והשתא, היכי מוכח: דאפילו מבטלין עולין זה את זה, ומין במינו בטל – הכא לא בטיל, שאפילו היה דם הפר היה ניכר אדמומית דם השעיר! ויש לומר: דאם דם הפר היה מים – לא יהיה בדם השעיר מראית דם גמור, אלא יהיה דיהה מראהו ובטל. כדאמרין בפרק "התערובות" (זבחים עח, ב). דלי שיש בתוכו יין לבן וחלב, רבי יהודה אומר: רואין לין וחלב כאילו יין אדום, ואם דיהה מראהו (כשר. אבל) דם לתוך מים – ראשון ראשון בטל. והכי נמי אמרין בפרק חמשי דעבודה זרה (עג, א): כי אתא רב דימי, אמר רבי יוחנן: המערה יין נסך מחבית לבור, אפילו כל היום כולו – ראשון ראשון בטל. ובפרק בתרא דנדה (עא, ב) גבי דם תבוסה, היכא דפסק, שאין הולך בלא הפסק, אמרין: ראשון ראשון בטל. וקשיא, דאמר בפרק "הלוקח בהמה" (בכורות כב, א): הלוקח ציר מעם הארץ – רובא ציר נינהו – ציר לאו בר קבולי טומאה הוא, ואי משום

עיונים

מיברך הגרסה כאן צריכה להיות "מיברא", כלומר כאשר רצה להברות עצמו בסוף התענית, כמו שקרא על עצמו את הפסוק "ויתנו בברותי ראש". כוס של ברכה אתה שוטה שברכת המזון טעונה כוס (פסחים קה, ב). והוא על דרך שאמרו בשם ר' שמעון בר יוחאי, שבעל הבית בוצע ואורח מברך (כדי שיברך את בעל הבית) (ברכות מו, א). ומובן כי ארבעים החיים שהציע לו אינם תמורת שתיית הכוס עצמה, אלא עבור ברכת המזון. ועשה כן רבי, כדי שאותו מין שגראה שהיה ישראל, לא יברך (תוס').

דיחוי אצל מצוות יש דברים, כגון קרבנות, שיש בהם דין "דיחוי", שאם נדחו שעה אחת מן האפשרות להקריבם – הרי הם דחויים לעולם. והשאלה שנודת כאן היא האם יש דין דיחוי לגבי מצוות, שדבר שהיה ראוי לקיים בו מצוה, ונפסל או נדחה ממנה שעה אחת, האם הוא חזר ונעשה ראוי לכך.

מסורת הש"ס ז. בי"מ לא, א. מכילתא דרשב"י שמות כג, ד. ילק"ש תורה תקפל. ח. סוכה לג, א. ע"ז מז, א. ילק"ש תורה תקפה. ט. סוכה לג, א. ע"ז מז, א. חולין פז, ב. י. זבחים עז, ב. מנחות כב, א. ילק"ש תורה תקפה.

גרסות

שוטה בכתי"מ ועוד: שוטה שבעולם. תלת תעניתא בכתי"מ: תלת יומין בתעניתא. מיברך בכתי"מ ועוד: למיברי ויש: מיברא ויש בדפו"י: למיבר' ומשם תוקן בטעות כלפנינו, וכן ברש"י. ויתנו בברותי רוח במקרא וכן בחלק מכתה"י: ויתנו בברותי ראש. וגו' בכתי"מ: ולצמאי ישקוני חומץ.

אמר ליה רבי מבשר יש בכתי"מ: לסוף אשתכח דלאו איהו הוה אלא מין אחר הוה, אמר ליה מבשר וכן נראה מרש"י.

מבשר טובות אני לך בכתי"מ ועוד: בשורות טובות אני אומר לך ויש בכתי"מ: מבשר טוב אני לך ראה ישעיה נב, ז.

לא מצא אויבך תשובה ונפל בכתי"מ ועוד: אויבך נפל. ארבעים זהובים אתה נוטל בכתי"מ ועוד נוסף: בשכרך. מהשבת אבדה יש בכתי"מ ובמקורות: מה[נ]שב אבדה.

וקורין אותה משפחת בר לויאנוס יש בכתי"מ ובמקורות: והיו קורין אותה משפחת לוליינוס. התם כשרשומו ניכר בכתי"מ ועוד ובמקורות: א"ר זירא התם כשרשומו ניכר.

מראית דם יש בכתי"מ ובדפו"י: מראה דם.

בצללתא דדמא – זאומן מיס שהס מן הדס ענמן. כשהוא נקרט יש קנינומיו ללול כמיס, ואס יש צו מראית דס – מכשיר, ולי לא – לא. ענוש כרת – האוללו. והוא דאיכא כזית – דס גמור. ומטמא באהל – כל זמן שיש צו מראית דס, אס של מת הוא. והוא דאיכא רביעית – מן הדס גמור. והוא שיעור לטומאת אהל, דכתיב (נמדבר ו): "על נפש מת", ונשיעור רביעית הנשמה תלויה. משקה המת – כגון דמעת עינו וחלז אשה. כל מראה אדמומית שבו מטמא – כלומר, לללתא דדמא, כל זמן שמראהו אדום – טמא. משקה טבול יום – אומן משקין היוגאים ממנו – הרי הן כמשקין שהוה נוגע בהן.

תוספות

שנתמדו מאליהן – הוא הדין דהוי

מצוי למימר: דתמדן במי פירות, דלא מכשיר.

והוא דאיכא כזית. והוא דאיכא רביעית – אצללתא דדמא קאי, כדפירש בקונטרס. וקא משמע לן, דאף על פי שכולו דס לא מחייב כרת עד דאיכא כזית דס גמור, ולא מטמא באהל עד דאיכא רביעית דס גמור. דאי בדם שעס מי גשמים – פשיטא דצריך כזית ורביעית.

תנן התם – תימה: אי משנה היא, הא דקאמר לעיל: (במתניתין) [במתניתא] תנא ומטמא באהל, וקאמר עלה: והוא דאיכא רביעית –

אחשבינהו [הרי החשיב אותם], ומכשירים לקבל טומאה! ומשיבים: לא צריכא [לא נצרכה] אלא במקרה שנתמדו מאליהן, שמי גשמים ירדו מעצמם לתוך כלי, ונתערב בהם הדם. רבי אסי מנהרביל אומר: דבריו של רב יהודה בשם שמואל נאמרו בצללתא דדמא [בנוחז הצלול של הדם], שכשהדם נקרט יש בו מראה אדמומית לומר שאם יש בו מראה אדמומית – דינו כדם, ומכשיר, ואם לא – אינו מכשיר, שאינו מיס ולא דס. רבי ירמיה מדפתי אמר: האוכל מנוול זה כשיש בו מראה אדמומית, ענוש כרת, כרין אוכל דס (ויקרא יז, יד), והוא דאיכא [שיש] בו כזית דס גמור. במתניתא תנא [בברייתא שונה]: משקים שיש בהם מראית דס, אם היה זה דס המת – מטמאים באהל, והוא דאיכא [שיש] שם רביעית הלוג דס גמור, שדס המת מטמא אם היה בו שיעור רביעית.

ועוד בענין זה, תנן התם [שנינו שם]: כל משקה המת, כל הנוזלים שבגופו, כגון דמעות, או חלב האשה – טהורין, חוץ מדמו; וכל מראה אדמומית שבו, כלומר, נוזל הבא מן המת, אם יש בו מראית דס – מטמאין באהל. ושואלים: ומשקה המת טהורין? ורמינהו [ומטיילים, מראים סתירה] ממה ששינונו: כרין משקה טבול יום, של אדם ביום שטבל לטומאתו, דין משקין היוצאין ממנו כרין משקין שהוא נוגע בהן,

והכי נמי אשכחן ב"החולץ" (יבמות לו, ב) דקאמר: תנן, רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל ששהה שלשים יום כו', ואינה משנה בשום מקום. ובפרק "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלה, ב) גרסינן בכל הספרים: "יתניא".

כל משקה המת טהורין – דלא גזרו עליהן כמו שגזרו על של הזב, כדמפרש במסקנא – משום דזב לא בדילי מיניה. ואם תאמר: והלא כשיצואין מן המת – נוגעין בו, ומקבלים טומאה ממנו במגע. דמדאורייתא דמעת עינו ודם מנפתו וחלב האשה חשיבי משקין, כדיליף בפרק "ידם הנדה" (נדה נב, ב) מקראי! ועוד קשה: דקאמר התם דמטמא טומאת משקים ברביעית, והלא משקין מטמאין בכל שהוא! כדמוכח בפרק קמא דפסחים (יד, א) גבי: מימיהם של כהנים לא נמנעו לשרוף את הבשר שנטמא בולד הטומאה עם בשר שנטמא באב הטומאה אף על פי שמוסיפין על טומאתו כו'. דמוקי לה דאיכא משקה בהדי בשר, דקא מטמא בשר מחמת משקין. ומסתמא אין באותם משקים רביעית. ואמרין נמי בההוא פירקא (שם יז, ב): ומימ נמי לא אמרן אלא רביעית, דחוי להטביל בהן מחטין וצנורות, אבל בציר מרביעית – טמאים. ובברכות בפרק "אלו דברים" (א, ב): שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידים, ויחזרו ויטמאו את הכוס! ויש לומר: דהכא מייירי כשיצאו ממנו דרך שפופרת. ובעודן בגופו לא מקבלי טומאה, דאין תורת משקין עליהם עד שיצאו לחוץ. וכי נפקי דרך שפופרת – טהורות מן התורה, כיון שלא נגעו בו, אלא מדרבנן גזרו ביצאו מן הזב היכא דאיכא רביעית, אף על גב דלא נגעו בו. אי נמי, הנהו קראי דנדה – אסמכתא בעלמא ניהו, ומן התורה אין עליהן תורת משקין, ולכך לא גזרו אלא רביעית. ואם תאמר, דאמרין בפרק "אמרו לו" (כריתות יג, א): האשה שנטף חלב מדדיה לתוך התנור – טמא. ופריך: במאי מתכשר? אמר רבי יוחנן: בטיפה המלוכלכת על פי הדד. והשתא, כיון דצריך הכשר – אלמא חשיבא אוכל, לפי שמויחד לאכילת תינוק. אם כן, תנור אמאי טמא? הא אין אוכל מטמא כלים! אלא על כרחך, מטמא מחמת הטיפה המלוכלכת על פי הדד, שמתערבת עם שאר חלב שנטף בתנור, ששם משקה עליה, ומשקין מטמאין כלי גזירה משום משקה דזב וזבה, כדאמר בפרק קמא דשבת (יד, ב). אלמא, מטמאה הטיפה לתנור אף על גב דלית בה רביעית! וכן ב"אין דורשין" (חגיגה כ, א) באשה שבאתה לפני רבי ישמעאל, ואמרה לו: מפה זו ארגתי בטורה. ומתוך הדברים שבדקה אמרה לו: נימא נפסקה וקשרתיה בפה. הרי אף על פי שלא היה ברוק שבפיה רביעית – נטמא מידיים שהיו מסואבות, וטימא את המפה! ויש לומר: דתרומה וקדשים מטמו בפחות מרביעית, ודוקא לחולין הוא דבעי רביעית.

משקה טבול יום משקין היוצאין ממנו כמשקין שנוגע בהן – אומר רבינו תם: דהני משקין שנגע בהן דקאמר – לא מיתוקמא אלא במשקין דתרומה, דאילו חולין לא מיטמא. ואפילו במעשר נמי שרי, כדאמרין (יבמות עז, ב): טבל ועלה – אוכל במעשר. ובמשקין יקדש נמי לא קאמר, דתנן בפרק עשירי דנדה (עא, ב): בראשונה היו אומרים היושבת על דם טוהר מערה מים לפסח, פירוש: אבל לא נוגעת, דחולין שנעשו על טהרת הקדש כקדש דמו, כדמפרש בגמרא. חזרו לומר: הרי היא כמגע טמא מת לקדשים, פירוש: דוקא לקדשים, ולא לחולין, דלאו כקדש דמו. אלמא, טבול יום הוה ראשון לקדשים כאילו נגע לטמא מת, דיושבת על דם טוהר היא טבולת יום ארוך. ואם כן משקים קודש שנגע

עיונים

בצללתא דדמא יש שכתב כי לפי הסבר זה, יש לומר שגם שני הדברים הנוספים שאמר שמואל ביחס למים שיש בהם מראה אדמומית – שהם מכפרים וחייבים בכסוי – הוצרכו גם כן, ולא היינו יכולים ללומדם מן המשניות המפורשות בעניינים אלו. לפי שיש לחלק בין "מראה אדמומית" שאמר שמואל, לבין "מראית דם" ששינו במשנה. ש"מראית דם" משמע שיש בו מראה דם ממש, אבל "מראה אדמומית" משמע שהוא אדמומ, שנוטה קצת למראית אדם. ובא שמואל להשמיענו שדוקא כשתערב בסתם מים צריך שיהא בו מראה דם גמור, כפי ששינו במשנה, אבל בצללתא דדמא, שכולו דם, אף על פי שאין בו אלא מראה אדמומית – מכפר ומכשיר וחייב בכיסוי (תורת חיים).

ענוש כרת והוא דאיכא כזית רש"י דקדק לפרש שמדובר ב"צללתא דדמא" שדובר עליו קודם, לומר שלמרות שמדובר לכאורה בדם – אינו חייב כרת על אכילתו, אלא אם יש שיעור כזית של דם גמור שמעורב בו. אבל אם נתערב במים – פשוט הדבר שמתחייב על אכילתו רק אם יש בו כזית דם גמור, ולא הוצרך הדבר להיאמר (תוס'). ויש שהוסיף כי החידוש הוא שדורך כלל חייבים על שיעור כזית של דם, למרות שחלק נכבד ממנו הוא אותו "צללתא דדמא", ואילו לאחר שנפרד ה"דם" מן הצללתא, צריך שבדם עצמו יהיה כזית כדי להתחייב (שרית בנן ציון סי' מט). אבל יש שכתבו שהחידוש הוא לחומרה, שאף על פי שהנוזל הצלול מרובה על הדם, עד שיש בו כזית דם ביותר מאכילת פרס – ענוש על אכילתו כרת, שכיון שכולו דם אחד – אין הדם מתבטל בו כאיסור רגיל (ריטב"א). ויש שכתב יותר מכך, שענוש כרת על אכילת כזית מן "צללתא דדמא" עצמו, כל שיש בו מראה אדמומית (תורת חיים, שהבין כן בדברי הרמב"ם). ויש שהסביר כי מה שנאמר "הוא דאיכא כזית" כוונתו היא לכמות כזו של צללתא דדמא, שלאחר שתתייבש יישאר בה כזית דם קרוש (שרית חת"ס יו"ד סי' ע, עפ"י שבת עז, א).

והוא דאיכא רביעית – שהוא שיעור הדם המטמא באהל כמת שלם, שנאמר: "הנוגע במת הנפש" (במדבר יט, ג), שרביעית הלוג – חיי האדם תלויים בו, שבכך הוא מתקיים (לעיל עב, א ורש"י שם).

תנן התם כל משקה המת טהורין העירו בתוס' כי אף שדורך כלל "תנן" הוא פתיחה למשנה, כאן אין מדובר במשנה אלא בברייתא. ומעבר לכך שלא מצאנו משנה כזאת, יש הוכחה לכך גם מגוף הסוגיה, שכן לעיל הובאו דברים מעין אלו בשם ברייתא אחרת, ואם מדובר כאן במשנה – היה צריך להביא אותה לעיל, שכן דרך התלמוד.

כל משקה המת טהורין כלומר, שאר משקים חוץ מן הדם, כגון דמעת עינו, וחלב האשה. ושאלו בתוס': והרי גם אם המשקים עצמם טהורים, הרי נטמאו בשעה שיצאו מגופו, כרין כל משקה שנגע במת, ואפילו אין בהם רביעית! ותיירצו שמדובר שיצאו מגוף המת בלא לגעת בו, כגון דרך שפופרת (צינור).

וכל מראה אדמומית שבו רש"י פירש כי הכוונה לאותו "צללתא דדמא", שכל זמן שמראהו אדום – טמא.

טבול יום טבול יום הוא אדם שטבל מטומאתו, ועדיין לא שקעה עליו השמש. שאף שהוא טהור לאכילת חולין ולאכילת מעשר שני – אסור לו לאכול תרומה עד שיעריב שמשו. והוא נחשב שני לטומאה, שאם נגע בתרומה הריהו פוסל אותה לאכילה, אבל אינו מטמא אותה, לטמא תרומה אחרת שנגעה בה, שאין שלישי עושה רביעי בתרומה. קולה מיוחדת יש בטבול יום, שלמרות שגזרו חכמים שכל שהוא שני לטומאה מטמא משקים שנגע בהם להיות תחילה (שהם נעשים ראשון לטומאה, לטמא אוכלים), הרי בטבול יום, למרות שהוא שני לטומאה – לא גזרו, ואם נגע במשקים של תרומה – אינו עושה אותם ראשון לטומאה. אלא הם רק נפסלים, כרין שלישי לתרומה.

אורה ההלכה

מטמאים באהל והוא דאיכא רביעית דם המת מטמא כמת במגע ובמשא ובאוהל. וכמה שיעורו? רביעית. ואפילו תמצית הדם, כל זמן שיש בה אדמומית – מטמאה באוהל המת. על פי הברייתא כאן (וראה עיונים). (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת מת פ"ב הי"ב. שם פ"ג הי"ג).

כל משקה המת טהורין כל משקה היוצא מהמת טהור חוץ מדמו. ומפני מה לא גזרו על משקה המת כדרך שגזרו על משקים היוצאים מכל הטמאים? מפני שהמת הכל בדרים ממנו לא גזרו על משקיו. כברייתא וכהסבר הגמרא להלן פח, א. (רמב"ם שם פ"ג הי"ג).

משקה טבול יום משקים היוצאים מאנשים טמאים, בין אלו המטמאים טומאה חמורה ובין אלו המטמאים טומאה קלה – הרי הם כמשקים שנגעו בהם הטמאים, שהם ראשון לטומאה. ומשקים היוצאים מהזב הם אב הטומאה. ומשקים היוצאים מטבול יום דינם כמשקים שנגע בהם הטבול יום (שאם נגע במשקה חולין הרי הוא טהור, ואם נגע במשקה תרומה הרי הוא שלישי, ואם נגע במשקה קודש הרי הוא רביעי). כמשנה טבול יום פ"ב מ"א ועל פי הסבר הגמרא להלן פח, א. (רמב"ם ספר טהרה הלכות שאר אבות הטומאות פ"ה הי"ד).

- מסורת הש"ס
- ג. ראה ב"ב צז, א.
- ז. תוספתא אהלות פ"ד ט.
- שם מכשירין פ"ג טו.
- ח. טבול יום פ"ב מ"א.
- נדה עא, ב.

גרסות

מנהרביל יש בכת"י: מנהרביל.

ענוש כרת יש בכת"י: אף ענוש כרת ויש בכת"י: האוכלו ענוש כרת.

מטמאין באהל בכת"י: מטמאין באהל המת.

משקה המת... משקה טבול יום בכת"י: משקי המת... משקי טבול יום.

משקין היוצאין ממנו מלים אלו אינן מצויות במשנה טבול יום פ"ב מ"א, ולכן הציעו בדפוסים למוחקר, וראה עיונים.

הקולם

צללתא דדמא

צללתא דדמא הוא הפלומה, נוזל שקוף בגוון צהבהב, המהווה כ-55% מנפח הדם, שתשעים אחוז מן הפלומה הם מים, והשאר – חלבונים ומלחים שונים. החלק האדום של הדם, הוא בעיקרו הכדוריות האדומות, הנושאות חמצן לתאי הגוף. הפרדה של הדם מן הפלומה נעשית באופן טבעי כאשר הדם עומד במקומו, או נקרט. המצב המתואר בסוגיה זו, של צללתא דדמא שיש בו מראית דם, הוא מצב ביניים, כאשר כדוריות הדם האדומות נפרדו רק בחלקן מן הפלומה, או במקרה של המוליזה (שבירה של כדוריות הדם האדומות).